

Observatori del Patrimoni
Etnològic i Immaterial

Cultura Viva 2022

La recerca etnològica a Catalunya

X Jornada de presentació de la recerca etnològica a la Catalunya Central 2022

Programa

9.30 a 9.45: Benvinguda i presentació de la jornada.

9.45 a 10.10: Glòria Ballús. Música popular a l'entorn de Sant Ignasi de Loiola

10.10 a 10.35: Joan Arimany. 300 anys de la font de la Mare de Déu de Manlleu

10.35 a 11.00: Santi Ponce, Jacint Torrents, Joel Vidal, José A. Corral (UVic-UCC). Apunts per la classificació del patrimoni cultural agrari de la Plana de Vic.

11.00 a 11.30 Pausa cafè

11.30 a 11.55: Maria Godayol, Fàtima Izquierdo, Antònia Victori i Laia Miralpeix. Can Grapas, un bar musical i cultural que va marcar una època

11.55 a 12.20: Marta Rosell. Documentació del fons Joan Domènech Muns, pagès de carrer

12.20 a 12.45: Maria Aguilà. Las chicas de la Saphil

12.45 a 13.10: Gerard Verdaguer. El Club Infantil a Torelló (1958-1989)

13.10 a 13.35: Jacint Torrents i Jordi Crusats. Projecte audiovisual "Mans destres".

Biblioteca Antoni
Pladevall i Font
Taradell

Dissabte 5 de novembre

ipecc
Inventari del Patrimoni
Etnològic de Catalunya

El programa Cultura Viva és una iniciativa de l'Observatori del Patrimoni Etnològic i Immaterial que té com objectiu comunicar els resultats de les recerques científiques sobre temes etnològics que es fan a Catalunya. Cultura Viva retorna així a les comunitats que han estat objecte d'estudi els coneixements que elles mateixes han contribuït a crear.

Organitzen:

SUMARI

Benvinguda a càrrec de **Carles García (Director del Museu del Ter)**

Música popular a l'entorn de Sant Ignasi de Loiola.

Glòria Ballús

5

300 anys de la font de la Mare de Déu de Manlleu.

Joan Arimany

9

Can Grapas, un bar musical i cultural que va marcar una època.

Maria Godayol, Fàtima Izquierdo, Antònia Victori i Laia Miralpeix

12

Documentació del fons Joan Domènech Muns, pagès de carrer

Marta Rosell

15

Las chicas de la Saphil

Maria Aguilà

18

El Club Infantil a Torelló (1958-1989)

Gerard Verdaguer

21

Projecte audiovisual "Mans destres".

Jacint Torrents i Jordi Crusats

24

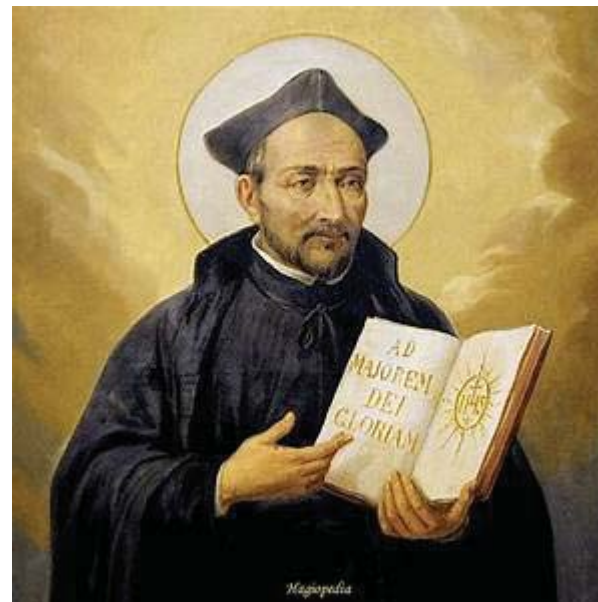
Música popular a l'entorn de sant Ignasi de Loiola

Glòria Ballús Casólviva. Doctora en Musicologia. ORCID iD: 0000-0002-4666-5724

Introducció¹

El panorama de la música a l'entorn de Sant Ignasi de Loiola i de les advocacions jesuítiques és extens i són nombroses les partitures que s'han escrit, al llarg dels anys i arreu del món. Todos elles formen un "corpus" musical molt complet, des de grans obres com oratoris, villancets, misses, òperes, fins a obres més populars i devocionals; i són mostra d'una gran devoció, des del segle XVII.

Sant Ignasi, nascut a Loyola (Azpeitia) el 24.12.1491, amb el nom d'Iñigo López de Oñaz y Loyola, després de fer una vida de noble i patir una ferida a la cama, va voler pelegrinar a Terra Santa. En el seu camí va passar per Montserrat i va fer estada a Manresa (març de 1522-febrer de 1523), amb l'objectiu de descansar i escriure un llibre amb els seus pensaments. Després d'un rapte i molta penitència va tenir la il·luminació de fundar la Companyia de Jesús i d'escriure els *Exercicis Espirituals*. Fou canonitzat el 12.03.1622.

Sant Ignasi de Loiola (*1491; †1556). Fundador de la Compañía de Jesús

¹ Aquest article forma part del treball que estic realitzant i que va obtenir el Premi Pare Ignasi Puig i Simon (1917). Per donar-ne difusió, a més de diverses conferències, també s'han publicat articles en *Cuadernos de Investigación Musical* (BALLÚS CASÓLVIVA, Glòria: "La música en el entorno de San Ignacio de Loyola y su estancia en la ciudad de Manresa", *Cuadernos de Investigación Musical* (julio-diciembre 2020), 10, pp. 5-38.) i a la *Revista Musical Catalana* (BALLÚS CASÓLVIVA, Glòria: "Sant Ignasi i la música", *Revista Musical Catalana*, 376 (maig 2022), pp. 22-24).

Sant Ignasi i la música

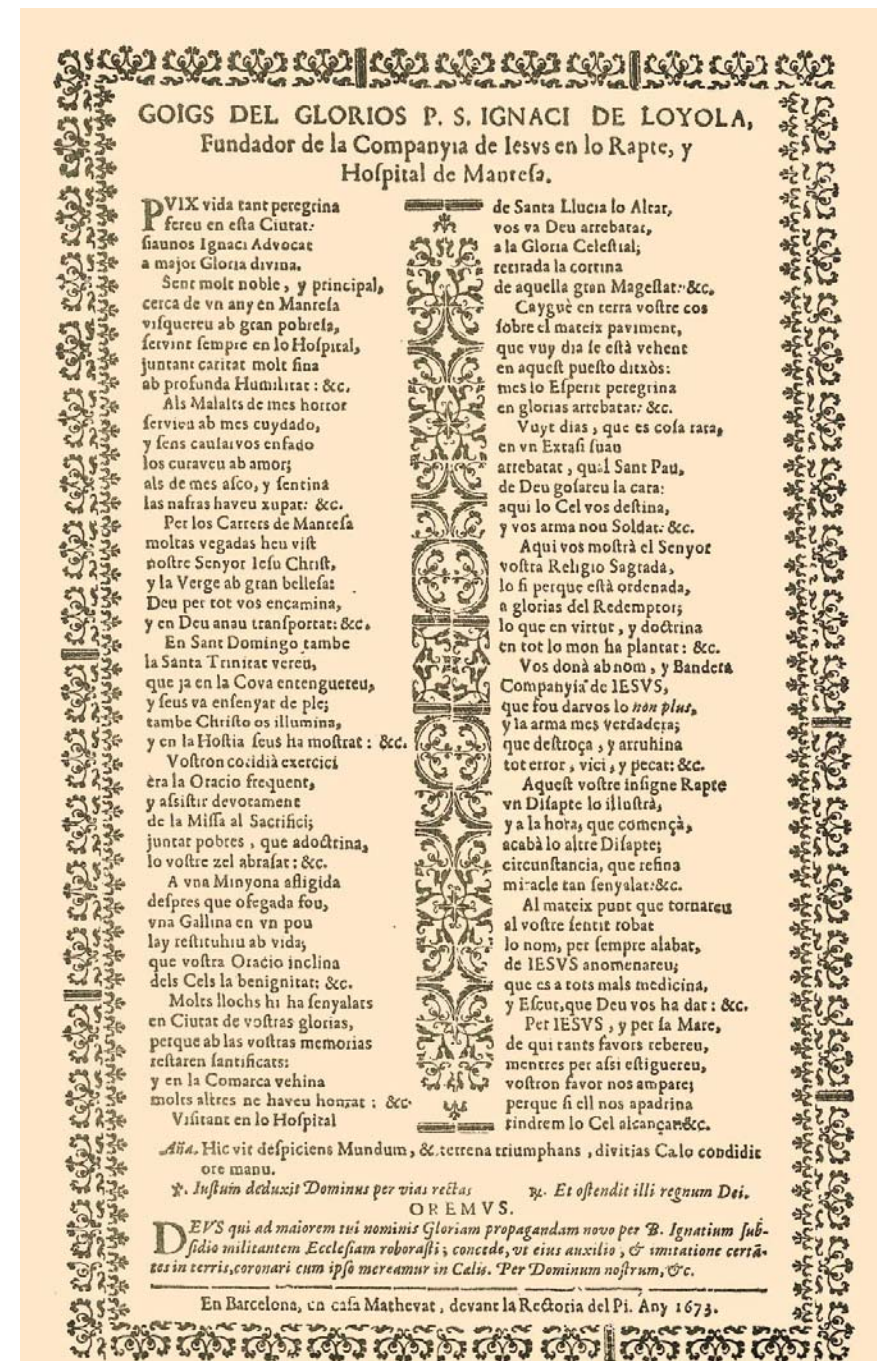
El Pare Luis Gonçalves da Câmara, sj (*1519; †1575) concretava: *Con lo que mucho se levantaba en oración, era con la música y canto de las cosas divinas, como con Misas, vísperas y otras semejantes; tanto que me confesó, si acertaba a entrar en alguna Iglesia cuando se celebraban los oficios cantados, luego parecía que totalmente se transportaba de sí mismo. [...] Y no solamente le hacía este bien al ánimo, sino también a su salud corporal. Y así cuando no la tenía o estaba con grande hastío, con ninguna cosa se curaba más que con oír cantar alguna cosa devota a algún hermano.*

En el seu pelegrinatge cap a Terra Santa, passà pel monestir de Montserrat, on va escoltar les veus blanques de l'Escolania (documentada des de 1307). Diversos *Goigs de la Mare de Déu de Montserrat* parlen de la seva petjada.

A Manresa, el seu primer contacte amb la música va ser el 25.03.1522, passant per l'ermita de la Mare de Déu de la Guia, que celebrava la festivitat de l'Anunciació de Maria amb una romeria.

Cada dia anava a la Missa Major, a Vespres i Completes a la col·legiata de Santa Maria de la Seu, que eren cantades per corers, conductius i beneficiats, amb l'orgue². També anava a l'església de Sant Pere Màrtir del convent dels Pares Dominics, i a les ermites marianes de l'entorn, principalment la de la Mare de Déu de la Salut, al barri de Viladordis.

Goigs del Gloriós P. S. Ignasi de Loyola, fundador de la Companyia de Iesus en lo Rapte, y Hospital de Manresa. Barcelona, Casa Matheuuet, 1673. (text anònim)

La música en la devoció popular

Diverses versions de goigs, des del segle XVII sorgides, segurament coincidint amb la seva canonització (1622), expliquen la vida del sant.

L'Associació *Amics dels Goigs*, que enguany també celebren el centenari de la seva fundació com a entitat, varen voler sumar-se a la celebració Manresana dels 500 anys de l'arribada de Sant Ignasi a Manresa i varen reeditar dos goigs una significació singular³ ja existents, amb una il·lustració inèdita del dibuixant manresà Joan Vilanova Roset (*1908; †1990).

El primer, *Goigs dedicats a sant Ignasi de Loiola en la commemoració de la seva estada a Manresa (1522-2022)* és una reedició dels *Goigs del gloriós P. S. Ignaci de Loyola, Fundador de la Companyia de Jesus en lo Rapte, y Hospital de Manresa*, està editat per la casa Matheuau, de Barcelona, l'any 1673⁴.

Amb la Tornada: *Puix vida tan peregrina / féreu en esta ciutat; siau-nos Ignasi advocat / a major gloria divina*, mostra els esdeveniments que va patir durant la seva estada manresana. És una “passejada” pels carrers i els indrets per on va passar i per on es conserva la seva petjada. En aquesta nova edició s'ha seguit la versió original i s'ha afegit una melodia –que he tingut l'honor d'escriure– amb la finalitat de poder-los cantar.

Una altra versió, també en català, fou editat per Joseph Forcada, de Barcelona, l'any 1673; i la versió exacta del text en castellà de Juan Piferrer, de Barcelona, l'any 1743.

A la pàgina següent: *Goigs dedicats a Sant Ignasi de Loiola en la commemoració dels 500 anys de la seva estada a Manresa (1522-2022)*. Amics dels Goigs, Impremta Castellar, 2022. Text anònim-música: Glòria Ballús Casólvica.

Goigs a llaor del gloriós Sant Ignasi de Loiola. Fundador de la Companyia de Jesús. Text: Ramon Tarrats Comaposada, sj- música: Josep M. Massana Bach - dibuix: Joan Vilanova Roset. Manresa, Montañá, 1969

Les dues versions –en català i castellà– remarquen la vida de sant Ignasi i la fundació de la Companyia de Jesús, i es canten amb la melodia, escrita per a dues veus i orgue, de mossèn Francisco Escorsell, mestre de la capella de música de la col·legiata basílica de la Seu manresana, estrenada el 1872, en la commemoració dels 350 anys de la vinguda de sant Ignasi a Manresa.

A més d'himnes, càntics i goigs de lloança al sant i als seus seguidors, Mn. Miquel Augé Vila, organista de la Seu va escriure la *Missa In honorem St Ignatii* i l'himne *El sant Penitent* (text del P. Ramon M. de Bolós, sj,) que s'estrenaren el 1922, en el IV centenari.

En el s. XX, les últimes composicions són els *Goigs a llaor del gloriós Sant Ignasi de Loiola*, de Mn. Josep Massana Bach i text de Ramon Tarrats, sj, en la reobertura de la Casa d'Exercicis (1969); i la *Suite Manresana*, de Monsenyor Valentí Miserachs, estrenada en els 500 anys del seu naixement i 450 de la fundació de la Companyia (1991). També és molt popular la *Marxa de Sant Ignasi* (anònima) que es canta cada any en la seva festivitat (31 de juliol). La Banda Municipal interpretava aquesta *Marxa* amb la instrumentació del seu director Damià Rius i Vilella (fins els anys 80 del segle passat).

² La primera referència documentada és del segle XV (reunió del Consell de la ciutat 27.03.1485).

³ En l'edició s'ha normalitzat el text en català i s'han exclòs algunes estrofes de l'original (en català i en castellà) sense que afecti al relat, per facilitar que es puguin cantar sencers.

⁴ Aquests goigs es troben publicats a: BATLLE, Joan Bta.: *Los Goigs a Catalunya. Breus consideracions sobre son origen y sa influència en la poesia mística popular*. Barcelona, Altés, 1924, p. 71.

Goigs dedicats a SANT IGNASI DE LOIOLA

en la commemoració dels 500 anys de la seva estada a Manresa (1522-2022)

Puix que vida peregrina
fèreu en esta ciutat:
*Siau-nos Ignasi advocat
a major glòria divina.*

Sent molt noble i principal,
cerca d'un any a Manresa
visquéreu amb gran pobresa,
servint sempre en l'Hospital,
ajuntant caritat fina
amb profunda humilitat.

Per los carrers de Manresa
moltes vegades heu vist
nostre Senyor Jesucrist,
i la Verge amb gran bellesa:
Déu per tot vos encamina,
i a Déu sou transportat.

En sant Domingo també
la Trinitat vós veiéreu,
que ja en la Cova entenguéreu,
i se us va ensenyar de ple;
també Crist us il·lumina,
i en l'hostia se us ha mostrat.

Vostre quotidian exercici
era la oració freqüent,
i assistir devotament
de la missa al sacrifici;
juntar pobres, que adoctrina,
el vostre zel abrasat.

A una minyona afligida,
després que ofegada fou
una gallina en un pou,
la restituïu amb vida,
que vostra oració inclina
dels cels la benigñitat.

Visitant en l'Hospital
de santa Llúcia l'altar,
us va Déu arrabassar,
a la glòria celestial,
retirada la cortina
d'aquella gran majestat.

PREGUEM

Oh Déu, que, per difondre la glòria del vostre nom amb més grandiositat, amb sant Ignasi heu tornat a enfortir l'Església: Concediu que, amb la seva ajuda i imitació, els que lluitem a la terra mereixem ser coronats amb ell al cel. Amen. (Traducció de l'original)

Text: anònim (Barcelona, Casa Mathenat, davant la Rectoria del Pi, 1673)
Música: Glòria Ballús Casoliva (2021) - Gravet: Joan Vilanova Roset

AMICS DELS GOIGS

Vuit dies, que és cosa rara,
en un èxtasi suau
arrebatat, qual sant Pau,
de Déu gosàreu la cara:
aquí el cel us destina,
i us arma nou soldat.

Aquí us mostrà el Senyor
vostra religió sagrada,
lo fi perquè està ordenada,
a glòries del Redemptor;
lo que en virtut i doctrina
en tot el món ha plantat.

Us donà el nom i bandera:
Compania de Jesús,
que fou dar-vos lo *non plus*,
i l'arma més verdadera;
que destroua i arruïna
tot error, vici i pecat.

Per Jesús i per Maria,
de qui tants favors rebéreu,
mentre que ací estiguéreu,
vostre favor nos empari,
perquè si ell nos apadrina
tindrem el cel alcançat.

Puix que vida peregrina
fèreu en esta ciutat:
*Siau-nos Ignasi advocat
a major glòria divina.*

COR
De l'excelsa Companyia
gran Fundador,
nostre cor en vós confia,
sant Ignasi, i us envia
l'himne ardent del seu amor.

ESTROFES
D'entre el militar bullit
i les glòries de la terra,
per més alta i noble guerra
la ferida que us colpí
fou començ d'altres proeses,
puix de més sublims empreses
us alçàreu pallid.

Tot fugint de vostra casa
per seguir la veu divina,
vostres passos il·lumina
la claror de Montserrat:
aquí, en son palau sagrat,
la Verge Bruna us espera
i us cunya riallera
les armes del nou combat.

Ple de belles esperances
i l'anima deleïtosa,
deixeu la muntanya airosa
abruixat de sant ardor.
No us esglaïu, no, el rigor
de la dura penitència
si a la Divina Clemència
aplica el vostre fervor.

Aspra Cova manresana,
amorsosa estén els braços,
que vers tu encamina els passos.

des de l'alba al sol morent
sos gemecs hi ressonaven,
i els seus precis amunt pujaven
fins al tron omnipotent.

Com una alga que vola
des de l'alta serralada,
vostre esperit alçà volada
en Rapte meravellós;
com si hagués deixat el cos,
cel endins es sublimava,
i als vuit dies en tornava
més fervent i il·luminós.

No veïeu com Theresita
passa sa fac impura
i esquinça la vestidura
del santíssim Redemptor?
Alceu ben prest el però
d'una nova Companyia,
que tingui Jesús per guia
i la Creu per son blasó.

Vostre pit en foc esclata
veient l'Església malnada,
i sortireu de Manresa
a lluitar per l'honor seu,
més resplendent que la neu
enarborada la senyera
on un lema reverbera:
A major glòria de Déu.

De llavors, amb vostres gestes
emplenau la terra tota,
i el vostre zel no s'esgota
seguint de la Creu l'afront;
l'amor de Crist que al pregó
de vostra ànima s'arborà,
és flama devoradora
per encendre l'ample món.

Com un Pare estimadíssim
els manresans us honoren;
per sò reverents implem
la vostra protecció.
Mreueu-nos, o dolç Patró,
des del cim de vostra glòria,
i obteniu-nos la victòria
en les lluites del Senyor.

COR
De l'excelsa Companyia
gran Fundador,
nostre cor en vós confia,
sant Ignasi, i us envia
l'himne ardent del seu amor.

v. El Senyor guia el just per bons
camins.
n. I li mostrà el regne de Déu.

PREGUEM
O Déu, per a una major glòria
del vostre nom, heu enfortit l'Església
militant amb nova signoria,
gràcies a sant Ignasi. Feu que,
lluitant sobre la terra amb el seu
ajut i exemple, mereixem de ser
coronats amb ell dalt del cel. Per
Crist, nostre Senyor. — Amen.

La font de la Mare de Déu: l'aigua que sadollava Manlleu **Joan Arimany i Juventeny**

L'any 1722, fa tres-cents anys, es va construir una mina que conduïa l'aigua del pou medieval del nucli antic de Manlleu cap a l'actual ubicació de la font de la Mare de Déu. En aquells moments es trobava entre els barris coneguts com Dalt Vila i Baix Vila. Va ser una obra cabdal per a la millora de l'abastiment d'aigua al Manlleu de principis del segle XVIII. El nou espai es va posar sota la protecció simbòlica de la Mare de Déu i s'hi va construir una capelleta barroca presidida per una figura de Maria.

Enguany, i amb el desig de donar el merescut valor a un element arquitectònic de gran interès patrimonial i impulsar-ne la restauració, s'ha dut a terme un estudi promogut pel Museu del Ter en la línia editorial e-MUSEU-delTER i publicat en format digital: *La font de la Mare de Déu: l'aigua que sadollava Manlleu*.

Es va procurar que el treball fos àmpliament il·lustrat, com és habitual en les publicacions en línia del Museu del Ter.

La font de la Mare de Déu: l'aigua que sadollava Manlleu és l'anàlisi sobre tres aspectes del passat de Manlleu que convergeixen en aquest racó urbà:

- La importància pràctica, però també simbòlica, de l'aigua a l'univers cultural humà i l'abastiment històric de l'aigua a Manlleu.
- La història de la font de la Mare de Déu des de la seva construcció fins a l'actualitat, amb una especial atenció als convulsos anys trenta del segle XX.
- El repàs a la vida social i la devoció al voltant de la font de la Mare de Déu: la font com a centre de les relacions humanes; la producció de peces literàries que li són dedicades; les pabordesses o col·lectiu de veïnes que han vetllat per la font, i la festa anual que se celebra el diumenge de Corpus (tradicionalment era el diumenge dins l'octava de Corpus).

El dia de la presentació, a l'auditori Roca del Museu del Ter, el passat 22 de juny, va acabar amb un reconeixement públic a les Pabordesses de la font de la Mare de Déu. Aquesta entitat, sense estar inscrita en cap registre, és segurament el grup de la societat civil manlleuenc més antic i amb més continuïtat fins al present. Les pabordesses solien i solen ser veïnes properes de la font i se n'han cuidat històricament de forma desinteressada.

La festa que organitzen anualment al voltant de la font és de les poques de caràcter veïnal que conserva el format tradicional i que prové de segles enrere. Malgrat que no hi hagi documentació ni altre testimoni que ho certifiqui, és probable que, després de la mateixa inauguració, es formés un col·lectiu humà, a l'estil d'una confraria, per tenir cura del caràcter religiós del recinte. Per la seva estructura arquitectònica, com un petit temple, el segle XIX, els murs estaven plens d'exvots com si fos un santuari.

Les pabordesses han estat i són les principals defensores i conservadores d'aquesta joia patrimonial que, en definitiva, té titularitat municipal. També us podeu descarregar el llibre des d'aquest codi Qr:

Fotografies: Pàgina anterior. Vista exterior de la font de la Mare de Déu i la imatge mariana que presideix la font. Fotos Joan Arimany.
En aquesta pàgina, el veïnat de la font tot resant el Sant Rosari. Foto Joan Arimany.
Pàgina següent: Portada de l'edició digital de *La font de la Mare de Déu: l'aigua que sadollava Manlleu* dissenyada per StudiDF

e-MUSEUdelTER

Museu del Ter
MNACTEC

Ajuntament de Manlleu

Generalitat de Catalunya
Departament
de Cultura

#museudelter #MANLLEU

Museu del Ter Plaça de les Dones del Ter, 1
08560 - Manlleu - T 938515176
info@museudelter.cat
www.museudelter.cat

LA FONT DE LA MARE DE DÉU

L'aigua que sadollava Manlleu

Joan Arimany i Juventeny

e-MUSEUdelTER

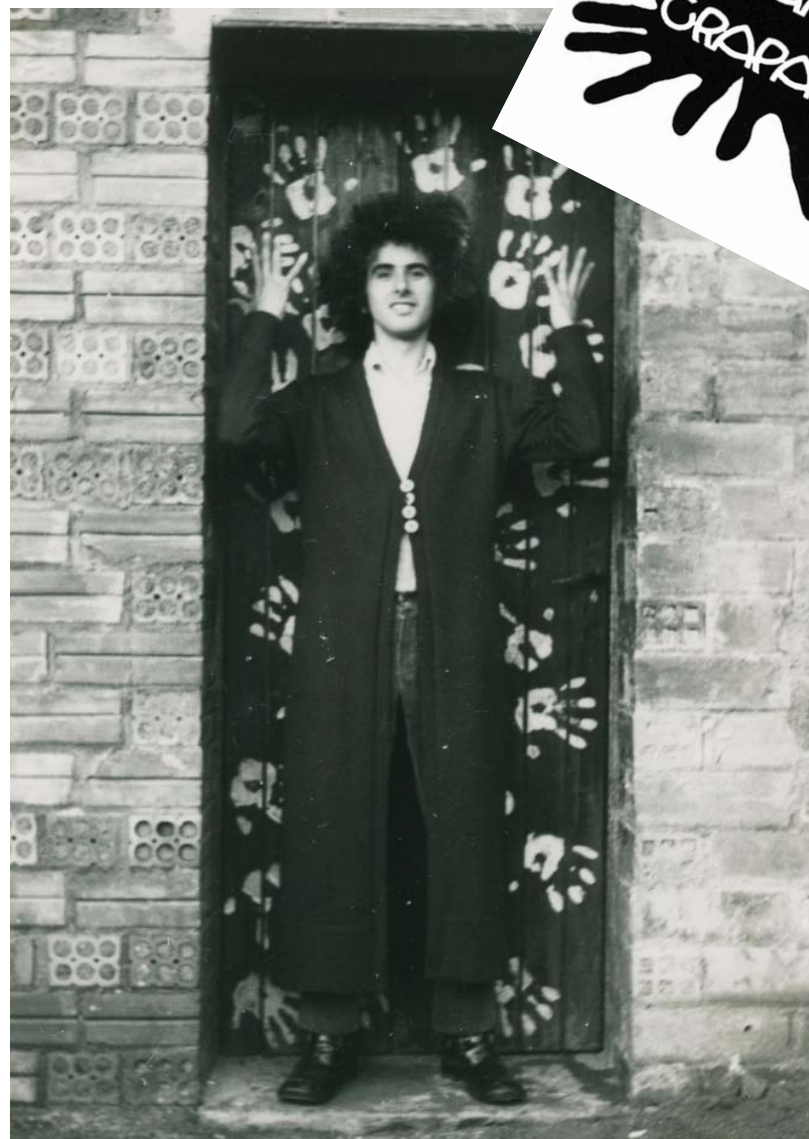
Can Grapas, un bar musical i cultural que va marcar una època **Maria Godayol, Fàtima Izquierdo, Antònia Victori i Laia Miralpeix**

Els darrers anys de la dècada dels seixanta i els primers de la dels setanta, a la comarca d'Osona es van obrir diversos bars musicals, entre ells, un a Taradell: Can Grapas, situat al capdamunt del carrer Ramon Pou va estar obert entre el 1969 i el 1978. El portaven Pep Llussà i Joan Mundó més conegut per en Tramun.

Així començava l'aventura d'aquests joves inquiets taradellencs que, en ple moviment hippies dels anys 60, van convertir el poble de Taradell en un punt de referència de l'oci nocturn a la comarca d'Osona.

Albert Om i Antoni Coromina en l'article *Pep Llusà, els rockers de sempre no moren mai* que es pot trobar en el llibre Rebotiga d'il·lustres d'EL 9 NOU defineix Can Grapas com “un bar que hi va haver a Taradell en la dècada dels 70 i que va significar una autèntica revolució en la vida nocturna osonenca. Fins i tot, en Pau Riba va arribar-se a Taradell i al·lucina de veure que el carrer estava sense asfaltar, no hi havia llum, no hi havia voreres, però, en canvi, s'havia obert un bar d'allò més modern en tots els aspectes”. El mateix Coromina en l'article *Pep Llusà, mític barman i discjòquei de Can Grapes, la catedral dels bars musicals dels anys 70* publicat a Osona. com (2020) parla de Can Grapas com “el temple contracultural de la música pop-rock, i en un referent d'una multitud de joves d'Osona, Barcelona i altres comarques catalanes”.

L'objectiu inicial del local, en els seus orígens, era ser un punt de trobada per escoltar música: “Un racó per nosaltres” apunta Pep Llusà. I de fet, era un local molt petit. Qui hi havia estat recordarà els bancs amb una llar de foc, la barra i un petit altell on es posava la música.

De seguida però es va omplir de gent. No només del poble, sinó que sobretot hi anava gent de fora. Un dels motius? La música que hi posaven. Era molt innovadora i va ser un referent per aquells que els hi agradava la bona música. “Era habitual que les darreres novetats que havien sortit al mercat s’escoltessin per primera vegada a Can Grapas”, recorda Quimi Portet que va fer el seu primer concert allà.

Per allà hi va passar personatges populars com Toti Soler, Pau Riba, Jaume Sisa, el Gato Pérez, els membres de la Fura dels Baus i d’Els Joglars, Rafel Subirachs, Jordi Batista, entre d’altres. I és que Can Grapes es va convertir en un local de referència, tant a nivell musical com cultural, i no només a la comarca d’Osona sinó també a tot Catalunya.

Fotografies. Pàgina anterior: Josep Pons a la porta d’entrada on es veuen les mans que van donar nom al local | Arxiu Fotogràfic Taradell – Josep Pons.

En aquesta pàgina: Josep Pons a la cabina on es posava música | Arxiu Fotogràfic Taradell – Josep Pons. I, un grup de clients a Can Grapas l’any 1970 | Arxiu Fotogràfic Taradell – Joan Clapés.

El mateix Coromina, en un altre article publicat a Osona.com el 2018 titulat *Osona, Vic, Liverpool parlant de Can Grapes* deia: “Sembla mentida que un espai tan reduït pogués encabir tanta gent ballant”. En un local tant petit com era Can Grapes, avui en dia posar-hi més de cent persones seria no només impensable, sinó totalment prohibit.

I prohibida era l’entrada per molts taradellencs (i sobretot taradellenques) ja que la majoria de gent del poble no veia amb bons ulls aquest local, moltes vegades per desconexió del què passava a dins. Els seus usuaris ho recorden com un lloc on “hi havia gent molt interessant, antifranquista, on vaig aprendre dels ideals de la vida. Coneixies nova gent, nous ideals i hi havia molt bon ambient” explica Antònia Pujols, una de les poques noies del poble que anava al local. “Eren temps d’en Franco i volíem evadir-nos d’aquesta grisor”, afegeix Llusà.

Però l'arribada de les bandes (sobretot la coneguda com la del Xino) i també l'entrada de la droga van provocar que el 1978 el local acabés tancant. El Grup de Recerca Local de Taradell ha volgut recuperar la història d'aquest bar. I ho ha fet a través dels seus protagonistes: Pep Llusà i Joan Mundó 'Tramun', com a propietaris del local i també amb alguns dels treballadors, cients o amics habituals: Carme Güell, Antònia Pujols, Gustau Benguerel, Tere Caralt, Josep Pons, Jordi Roca o Quimi Portet a banda d'Albert Om, en la vessant periodística.

Els expliquen la història d'aquest mític local, amb anècdotes i records que han de servir per recordar, per una banda, la petjada que va deixar a molts joves de fa 40 o 50 anys aquests locals d'oci i per altra, per explicar una part de la història de Taradell que avui en dia, i per diversos motius, seria impossible portar-la a terme.

El vídeo que podem veure és una part del documental *La nit a Taradell: de Can Grapas al Tramun passant pel Maricel i La Gavina* que es va estrenar per la festa major de Taradell, el passat mes d'agost i que es pot recuperar al web del Grup de Recerca Local de Taradell <grup.recerca.taradell.cat>.

Pep Llusà, a la barra, amb altres clients Arxiu Fotogràfic Taradell – Pep Llusà

Documentació del fons Joan Domènech Muns, un pagès de carrer

Marta Rosell Codina. Museu del Ter

A inicis del 2021, el Museu del Ter va rebre una col·lecció d'eines del camp i altres objectes de pagès, propietat de Joan Domènech Muns (1926-2015). Amb la incorporació d'aquest fons a l'inventari del Museu del Ter, va començar un procés de documentació i recerca que ha pretès dotar de context i significat tant els objectes que componen el fons, com l'afany del seu col·leccionista.

Coneixedor i amant de la textura pagesa del “Manlleu d'abans”, Joan Domènech Muns va ser a temps de testimoniar la fisonomia esmunyedissa d'una societat rural en trànsit. Des de l'inici, la finalitat de Domènech va ser la de recopilar eines de pagès per fer-ne una donació al Museu Municipal. Per a tal propòsit, va anar compilant els objectes durant dècades, primer sistemàticament i amb una idea de conjunt clara, i finalment de manera més erràtica, per acabar incorporant objectes de diversa índole. Tal com exposa als seus escrits autobiogràfics, com a mínim el 1980 ja tenia la col·lecció començada, i la va anar completant fins gairebé dues dècades després. La procedència de les peces és diversa i indeterminada, però totes són amb gairebé total seguretat, donacions individuals, herència de la seva pròpia família o, en alguns pocs casos, objectes recuperats mentre treballava a la brigada municipal.

El fons es compon de 202 objectes, entre els que podem identificar diferents categories d'articles: eines del camp, estris domèstics i objectes d'entitats locals. Per exemple, entre les eines pròpiament relacionades amb els feines de camp, hi trobem un conjunt de 9 volants i falçs, una arada romana amb 14 relles recanviables, una arada brabant, cinc aixades i aixadells, i també parts d'ormeig de bestiar o elements del carro, com dues balancines, un forcat, un collar o tres ferradures.

D'altra banda, entre els estris relacionats amb la vida quotidiana a pagès, hi trobem mitjans domèstics del treball agrari o altres objectes ordinaris de les cases de poble, com ara tres mesures de gra, una balança amb les respectives peses, un pot de l'oli i una lletera, una màquina de trinxar carn i una d'espellofar blat de moro o un bon sortit de clemàstecs.

Finalment, també formen part del fons alguns objectes provinents d'entitats manlleuenques. D'una banda, un conjunt de pàmpols de làmpades, dos faldons i cinc vestes de dues confraries de la processó de Setmana Santa; d'altra banda, un segell, un fermall i la caixa forta de la Germandat de la Sagrada Família, entitat de socors mutu per a treballadors del camp fundada el 1812. Aquesta caixa de cabals, de 42 quilos i datada de mitjan segle XIX, és de les peces més notables del fons. Va ser manufacturada per Esteve Cairat, un mestre ferrer i serraller de l'antic carrer Horta del Frare, per encàrrec dels socis de la Germandat pocs anys després de la seva fundació.

La caixa, de tres panys, podia obrir-se sota l'acord de tres càrrecs de la Junta Directiva: el Germà Major, el Germà Secretari i el Germà Comptable. Al moment de la dissolució de la Germandat, a mitjans dels anys 60, es va acordar que quedaria tancada, repartint les tres claus entre tres càrrecs de la junta, un d'ells, Joan Domènech, qui uns anys més tard la va fer restaurar. Amb la restauració, es van confeccionar tres noves claus, actualment funcionals, que substituïen les antigues, de les quals se'n conserva només una. Actualment, la caixa llueix un perfecte estat de conservació, amb una forja i reblats sense soldadures aparents, i amb una placa daurada que guarneix la tapa amb la inscripció “Bajo la protección de la Hermandad de la Sagrada Familia”.

Fotografies: Expositor de l'Ajuntament organitzat per Domènech a la Fira de Reis. 1995. A la fotografia de la dreta hi apareixen algunes de les peces que actualment componen el fons.

El col·leccionista

Joan Domènech va ser un “pagès de carrer” gairebé tota la seva vida, ofici heretat del seu pare. Això és, treballava al camp i el vivia profundament, però residia al poble i el ritme de la seva activitat social s’acostava a una agitació més aviat urbana. Establert al centre del poble, mantenia uns camps llogats a les afores de Manlleu, i, almenys fins als anys 60, a la planta baixa de casa també hi cuidava bestiar. Paral·lelament, sempre va ser fidel a una pulsio creativa que cultivava des de petit. L’epítet amb el que va batejar-se en alguna ocasió, “lletraferit de secà”, evoca l’entusiasme amb el que conjugava en una sola vocació l’arrelament a la terra i una inclinació humanista. Aquest tarannà inquiet explica per què des dels primers anys de joventut, just en acabar la guerra, i fins al final de la seva vida, va freqüentar, entre altres, tant les entitats dels pagesos manlleuencs –la Trilladora Manlleuense i la Germandat de la Sagrada Família–, com el cor de la parròquia, passant per la política institucional –va ser regidor de Medi Ambient entre el 1979 i el 1987–, o el teatre Centre –als Pastorets, la Passió i obres de teatre. Des de la seva visió atenta al medi ecològic –natural i humà–, va involucrar-se, per exemple, amb el Museu Municipal, que no va acabar de reeixir, o en la

planificació de l’arbrat viari durant la seva etapa a l’Ajuntament.

Pel que fa a la col·lecció, el context de desagriarització que succeïa arreu és clau per comprendre l’instint de salvaguarda de Domènech. Essent un personatge reconegut per molts com a custodi i transmissor de la memòria del Manlleu pagès, els seus coneguts recorrien a ell per evitar llençar els estris que tenien a casa i que, o bé ja no utilitzarien més, o bé acumulaven pols a les antigues cledes i magatzems dels seus avantpassats. Una expressió d’aquesta consciència còmplice entre antics pagesos, són les Fires de Reis celebrades als anys 90, on Domènech hi arreglava un estand que escenificava una estança camperola tradicional i que va esdevenir un punt de recollida, trobada, intercanvi de memòries compartides. D’aquí es deriva el fet que, en el fons, la de Joan Domènech és una col·lecció amb molts col·laboradors, alguns d’ells masovers que llavors veien casa seva vendre’s a grans industrials. Al capdavant, doncs, aquesta és la col·lecció de desenes

Fotografies: Part de la col·lecció de Domènech a les golfes de casa seva. Any 2021.
Caixa de cabals de la Germandat de la Sagrada Família. Any 2022.

Las chicas de la SAPHIL

Maria Aguilà Franquesa

La comarca del Ripollès a finals del segle XIX i durant bona part del segle XX va tenir com a principal sector econòmic la indústria tèxtil. Una d'aquestes empreses és la colònia de Santa Maria o també coneguda com "el Roig", que està situada al terme municipal de Ripoll. Aquesta colònia va ser fundada per Bonaventura Grases l'any 1890, que la va vendre el 1903 a la societat Ramon Bach germans, que al seu torn la van vendre l'any 1920 a la "Societat Anònima de Peinaje e Hilatura de Lana", la SAPHIL, que tenia la seva seu a Terrassa i s'havia creat un any abans quan s'havien fusionat les entitats de Francesc Salvans, Joan Salvans Pasqual, fills d'Enric Torrella i Francesc Massana, establertes a Terrassa. Aquesta empresa dedicada al fil d'estam va adquirir la colònia de Santa Maria l'any 1920 i la va gestionar fins a finals dels anys vuitanta.

A l'inici de la dècada del 1960, amb la necessitat de mà d'obra per a la fàbrica de l'empresa SAPHIL, van començar a construir una escola i residència que pogués acollir a noies perquè s'hi allotgessin, treballessin i estudiessin. Aquest projecte comptava amb l'interès i l'ajuda del Ministeri d'Educació Nacional.

Les instal·lacions per acollir aquestes noies constaven d'un edifici principal que tenia una planta baixa, on hi havia les aules, la biblioteca, el vestíbul, el menjador i la cuina. A dalt hi havia dues plantes més amb els dormitoris, la sala d'estar i els lavabos. També hi havia una pista i una piscina, on es feien cursos de natació i socorrisme. Un altre edifici que també formava part d'aquesta escola/residència era el que anomenaven el xalet, un habitatge que s'utilitzava també com a espai per viure-hi les noies, amb dormitoris i espais comuns. Entre els dos edificis, s'hi podien allotjar unes dues-centes residents. La residència també disposava d'un doctor i d'una A.T.S. per assistir a les noies. El centre també disposava d'una capella pròpia amb capellà d'un cine-teatre amb capacitat per a 300 places on setmanalment si projectaven pel·lícules o s'hi feien obres de teatre representades per les residents.

El propòsit d'aquest projecte a banda de per necessitat de mà d'obra, també es desitjava que totes les noies, d'entre 14 i 18 anys, que no disposaven de medis per estudiar, el centre els permetés estalviar per poder cursar estudis superiors un cop acabessin. Les noies cobraven la quantitat establerta segons el conveni i de la quantitat que percebien una part setmanal servia per pagar la seva estança a la residència, que costava unes 1.800 pessetes. També podien disposar de diners per les necessitats que poguessin tenir i les activitats lúdiques del cap de setmana o festius. La resta del sou s'acumulava a la "Caja de Ahorros" i en podien disposar un cop marxaven.

Als primers anys, el 1963, les noies que van ser seleccionades des de diferents pobles de la província de Lleó. Però més endavant també en van arribar de Navarra o Aragó. Per poder accedir a l'escola/residència havien de passar una prova prèvia, com unes competències bàsiques, que servia com a certificat d'estudis. A banda d'aquest examen previ, des de l'empresa, les dones que gestionaven la residència, repassaven els antecedents morals i socials de la família. Valoraven que hi hagués bona convivència familiar i que la moral de la noia i la seva família fos adequada. És evident que buscaven mà d'obra dòcil i barata per poder treballar a la fàbrica i en ser noies tan joves, menors d'edat, els era profitós atraure-les oferint el lot de treballar i estudiar per així cursar uns estudis.

Un cop eren acceptades, viatjaven des del seu lloc d'origen fins a Ripoll per incorporar-se a la residència, i així començar a treballar i estudiar, després d'uns dies d'adaptació. Algunes noies tornaven al cap de poc perquè no s'adaptaven, però la majoria de noies que van arribar-hi es van quedar i van cursar els quatre anys d'estudis van continuar la seva vida. Retornant a casa, continuant amb els seus estudis, instal·lant-se a Ripoll... Durant els vint-i-dos anys que va estar en funcionament el centre, hi van passar unes mil noies.

L'organització d'estudiar a l'escola, treballar a la fàbrica i viure a la residència es duia a terme a través de la seva directora, la Cristina Royo. Ella, juntament amb altres responsables, eren les encarregades de gestionar la residència, l'escola, les noies i els seus horaris laborals i lectius. Per fer-nos una idea, el grup de noies es dividia en dos grups, segons els torns de treball a la fàbrica, estudiaven de matí o de tarda.

Tots els cursos estaven dirigits per una plantilla de professors, que tenia un director, llicenciats en ciències, en lletres, professor de religió, d'idiomes, de dibuix, d'educació física i d'administratiu. Tot aquest equip era l'encarregat de fer les classes durant els cursos escolars a les residents, els exàmens finals al juny i les recuperacions, si eren necessàries, al setembre. Un cop s'acabava el curs, durant l'estiu també hi havia cursos de repàs o recuperació. Si no aprovaven havien de retornar a casa.

Un altre aspecte que s'havien de fer càrrec les residents al centre era encarregar-se de la neteja, l'administració de la residència i la cuina. És a dir, cada mes hi havia un equip fix per organitzar les compres, la neteja, la cuina... “a fin de no descuidar el aspecto “mujer” de nuestras residentes”. Durant aquest mes, les noies que formaven part d'aquests equips percebien el mateix sou que si estiguessin treballant a la fàbrica. A banda de treballar i estudiar, les residents també eren les responsables de la neteja de les zones on vivien i convivien. Per tant, és evident que entre totes les seves obligacions tenien poc temps lliure, però el que tenien l'aprofitaven per fer esport, per fer excursions i visitar localitats properes quan tenien festiu.

Amb els anys també van organitzar viatges més llargs cap a zones d'Espanya durant les Setmanes Santes. Però durant alguns anys, durant les vacances d'estiu i per celebrar la fi del curs també van fer viatges a Itàlia, França o Bèlgica.

Mensualment, els pares i mares eren informats des de l'empresa de com evolucionaven les seves filles i rebien cada cert temps un informe amb els resultats acadèmics i la cartilla amb els diners que tenien les seves filles acumulades de cada setmana que anaven treballant.

A partir de l'any 1976 hi ha un declivi en l'arribada de noies a la residència per treballar i estudiar al centre i anem veient que el nombre d'altres es va reduint fins que l'any 1983 ja no arriba cap noia. Aquests últims anys hi ha més baixes que altes i les últimes residents van acabar la seva estada l'any 1986 quan el projecte va finalitzar després de vint-i-dos anys en funcionament. A partir d'aquí l'empresa, la SAPHIL, tanca i traspasa la propietat a l'empresa Fil Genesis S.A. Aquesta societat va fer fallida l'any 1990 i fins a l'any 2009 una empresa tèxtil va ocupar les instal·lacions. Actualment, hi ha diferents empreses ubicades en aquest espai.

Fotografies de la pàgina anterior, d'esquerra a dreta i de dalt a baix: Imatge del centre que formava part de la colònia Santa Maria de Ripoll, que acollia les residents / Dues noies treballant a la fàbrica durant el seu torn de treball / Una de les aules on feien les assignatures d'alguns dels cursos que s'oferien al “centro experimental de enseñanza media de la empresa SAPHIL” i grup de noies fent classe d'educació física a la pista poliesportiva que hi havia al davant del centre.

El Club Infantil a Torelló (1958-1989). Una entitat singular que aplegà fins a cinc-cents socis i un munt d'activitats al seu entorn.

Gerard Verdaguer Reig

Quan parlem del Club o del Club Infantil amb algun torellonenc o torellonenca de més quaranta anys, de seguida li venen a cap molts records de tota mena. Poden ser records d'activitats esportives, de cinema, de concerts, recitals, balls o festes... dels caus dels Escoltes, del Carnaval, del Mercat del Trasto, etc. Tothom guarda algun record d'alguna vivència viscuda en un edifici singular i cèntric del municipi.

A finals dels anys cinquanta, l'Associació de Pares de Família de Torelló va instal·lar-se en un vetust edifici de la Plaça Vella. L'edifici en qüestió pertanyia a una família noble, els marquesos de Castelludosrius –Fèlix de Sentmenat en serà el darrer propietari.

El 2022, l'Ajuntament de Torelló té previst executar una reforma integral de l'edifici per destinar-lo a: Biblioteca, Escola de Música i Escola d'Arts Plàstiques. La biblioteca ja funciona des de l'any 2000, però ara rebrà un nou impuls. Fruit d'aquesta reforma, es va preparar una exposició els mesos de juliol i setembre d'enguany. El lloc: l'antiga sala gran de l'edifici; en desús des de l'any 2006. Així doncs, va caldre fer una recerca per documentar la història de l'edifici i de l'entitat. Per sort, part de l'arxiu va anar a raure a l'ADET (Associació d'Estudis Torellonencs) i, també, per sort, algun dels fundadors guarda documentació de fets rellevants com són: l'adquisició de l'immoble l'any 1960 i la intervenció de l'ajuntament l'any 1989.

L'exposició contemplava la història de l'edifici i de les entitats que ha acollit i, evidentment, el projecte guanyador que s'executarà aviat. Així doncs, el bloc històric començà amb les entitats que tenien la seu a l'edifici abans de 1958. Vàrem poder documentar El Casino La Constància, l'Orfeó Cirvianum, el Círcol Recreatiu La Unió i l'escola dels Sagrats Cors.

Obres a la Pista del Club. Any 1958.

El gruix de l'exposició es centrà en les diverses etapes del Club Infantil: l'associació de Pares de Família, els socis fundadors, els socis de l'entitat, la compra de l'immoble, les diferents juntes, les reformes... A continuació s'enumeren les entitats que hi varen néixer al seu redós. Esportives: handbol, bàsquet, hoquei sobre patins, futbol base, tennis taula, billar, escacs, esquí... De lleure: sardanistes, escoltes, carnaval, mercat del Trasto... O les activitats o seccions de la pròpia entitat: guarderia, ludoteca, rondalla, grup coral, grup de teatre, cinema, festes assenyalades...

La primera reforma consistí en la construcció de la pista esportiva a la zona de l'antic jardí. La més important, però, es va dur a terme l'any 1972. S'enderrocà el vell edifici –només es conservà la façana històrica que dona a la Plaça Vella. També es cobrí la pista exterior. L'estructura actual és d'aquella reforma.

L'entitat tingué els seus alts i baixos. Durant la primera etapa, 1958 – 1972, el Club Infantil era molt vital. Hi havia prop de cinc-cents socis i, gairebé cada setmana la programació infantil era ben diversa. Les dobles sessions de cinema dels diumenges eren molt concorregudes; en feien a la pista i a la sala gran de l'interior. Les revetlles de Sant Pere –el Club es va inaugurar durant la revetlla de Sant Pere, aleshores festiu– i la de Sant Joan aplegaven un munt d'actes de tota mena.

L'any 1972, amb Francesc Casals de president –era propietari de l'empresa CATA– es va voler donar un fort impuls a l'entitat. La reforma es va finançar amb crèdits bancaris i es pretenia amortitzar-lo amb les quotes dels nous socis. Aquesta previsió no fou encertada i, consegüentment, el deute es convertí en crònic. La causa principal d'aquest estancament en el nombre de socis fou la generalització de l'ús del cotxe entre les famílies. La major mobilitat de la ciutadania a principis dels setanta feu disminuir la concurrència de públic al Club Infantil.

Una de les activitats que acollí l'entitat fou l'exposició industrial i comercial durant la setmana de la Fira de Primavera o de l'Ascensió. Entre els anys 1972 i 1980, tot el teixit industrial de la Vall del Ges exposà l'enorme quantitat de productes fabricats a la zona. L'altre ús dels baixos i de la pista coberta fou la ubicació del Mercat Setmanal de fruites i verdures (1972-1986).

Fotografia de la guarderia, any 1962 i un partit d'handbol de l'any 1967. A la pàgina següent, una imatge de l'enderroc, any 1972 i un espectacle de l'any 1981.

Entre els anys 1972 – 1977 hi hagué una progressiva disminució de socis que posà en perill l'entitat. El president Jaume Camps, l'any 1977, aconseguí coordinar-se amb un grup de persones joves que donà un impuls impressionant a l'entitat. S'anomenà l'Equip de Gresca del Club. La paraula Infantil va desaparèixer atès que ja organitzaven actes per a totes les edats, jovent sobretot. L'Equip de Gresca aplegà prop de dues-centes persones joves que s'estructuraren en grups de treball: els que organitzaven concerts, els del grup de la quitxalla, etc. Entre altres activitats, l'Equip de Gresca impulsà la celebració del Carnaval de Terra Endins, el concurs de Focs per Sant Isidre i el Mercat del trasto. Campanyes com El Club és de tots o El Club pita foren molt sonades. S'arribà a fer un bon nombre de socis. Fins i tot s'endegà un Cineclub per a cinèfils.

A finals dels vuitanta, l'Equip de Gresca portava ja deu anys dinamitzant l'entitat. L'impuls del grup anà minvant i l'activitat anà disminuint. El deute acumulat de l'entitat va comportar dificultats per continuar amb la programació habitual. Canvi de presidència i proposta per reviscolar-la: crear una Ludoteca. L'any 1986, el president Marià Escarrà, inaugurà la Ludoteca del Club.

Malgrat la gran aposta d'aquella junta, la Ludoteca no tingué l'èxit esperat i fou l'ajuntament qui es feu càrrec d'assumir la gestió i l'amortització del deute. Des de 1989, l'immoble del Club passà a ser municipal. L'entitat que havia impulsat la creació del Club Infantil l'any 1958 es va dissoldre i, a partir d'aquest moment, les regidories de l'Ajuntament de Torelló gestionaren l'espai i les activitats. L'edifici continuà acollint seus d'entitats i concerts i activitats esportives com el Futbol Sala. El primer festival d'Osona reagge es va celebrar l'any 1993 a la pista del Club.

L'any 2000 s'inaugurà la biblioteca Dos Rius als baixos. El Tennis Taula, el Billar i els Escoltes marxaren l'any 2006. Les seus dels sardanistes i del Carnaval i altres entitats encara hi varen tenir la seu fins fa pocs anys.

El projecte de 2022-2024 pretén recuperar el mític espai del Club amb una nova proposta engrescadora en un lloc molt nostrat i cèntric d'ela vila de Torelló.

Projecte audiovisual “Mans destres”

Jacint Torrents i Jordi Crusats

L'any 2020 el Museu del Ter va iniciar el projecte audiovisual titulat “Mans destres, una etnografia del gest”. El projecte va sorgir de l'antropòleg Jacint Torrents i posa l'accent en el patrimoni gestual vinculat a oficis i activitats humanes. Les mans i braços dels humans evolutivament han passat de ser dues extremitats dedicades a la locomoció a estar alliberades d'aquesta funció i amb capacitat d'interacció amb el medi. Les habilitats de les mans han evolucionat amb sinergia amb les capacitats del cervell acumulant repertoris de memòria gestual transmesos per via cultural a partir de la imitació.

Mans destres que realitzen gestos específics amb l'objectiu d'obtenir una determinada transformació de la matèria per fer feines o crear objectes útils per a la supervivència i confort dels grups humans. Les traces manuals s'aprenen en un context social on entren en diàleg els sabers acumulats per generacions amb la reproducció del gest tècnic eficaç en el moment d'aplicar-les. Aquests aprenentatges requereixen de temps i d'una pràctica continuada a partir dels sabers transmesos pels mestres.

El projecte té un format audiovisual, amb la producció d'una sèrie amb capítols monogràfics sobre un ofici o activitat. Les filmacions volen donar la oportunitat a l'espectador de copsar les destreses dels artesans, de la gent que treballa amb les seves mans utilitzant eines manuals, incidint directament sobre la matèria a transformar, acompanyat de les seves explicacions tècniques.

Fins a data d'avui s'han realitzat 5 documentals

. El primer, estrenat l'any 2020, “**Jaume Bruguera. Bosquerol**”

Jaume Bruguera va néixer a Sant Romà de Sau l'any 1931. Ell mateix es defineix com a home d'oficis de bosc. El documental mostra en Jaume anant a bosc, tallant fustes i fent mànecs, manegant i esmolant una eina de ferro, ferro un garrot de lligar i escombres de bruc i “cabeçudes”.

Captura de pantall del capítol de “Mans destres” dedicat a “Jaume Bruguera, bosquerol”

L'any 2021 es va ampliar la sèrie amb dos nous capítols també disponibles al canal de Youtube del Museu del Ter:

“Joan Farré, mestre cisteller”

Joan Farré viu a Folgueroles. Ell tenia clar que volia una feina que el deixés governar la seva vida i va pensar que la cistelleria podria ser-ho. Tot i que porta molts anys d'ofici, considera que encara n'està aprenent. El documental el mostra tallant i aplegant vímet per a fer-ne posteriorment en el seu taller un cistell d'anar a buscar bolets.

Captura de pantalla del capítol de “Mans destres” dedicat a “Joan Farré, cisteller”

“Maria Masoliver, planxadora de blanc”

La Maria Masoliver va entrar al planxador de can Bajona quan tenia set anys. Des de llavors, aquest ha estat el seu ofici.

Captura de pantalla del capítol de “Mans destres” dedicat a “Maria Masolier, planxadora de blanc”

I el present 2022 s'han produït 2 audiovisuals més:

“Pep i Jan Madrenas, ceramistes”

Pep Madrenas va estudiar a l'escola Massana de Barcelona on es va graduar en l'especialitat de ceràmica artística l'any 1975. Des de llavors, el seu món ha girat al voltant de la ceràmica. Amb taller a Vic, des de fa uns anys el seu fill Jan continua amb la mateixa passió i afició.

Captura de pantall del capítol de “Mans destres” dedicat a “Pep i Jan Madrenas, ceramistes”

“Nuri Pujol i Isabel Casadevall, bugaderes”

L'Isabel Casadevall i la Nuri Pujol van al safareig a rentar la roba. Elles són les protagonistes d'un nou capítol de la sèrie “mans destres” que en aquest cas mostra l'ofici i destresa de les dones que acudien als safareigs a rentar la roba.

Captura de pantall del capítol de “Mans destres” dedicat a “Nuri Pujol i Isabel Casadevall, bugaderes”

Cada capítol del projecte és d'una durada d'entre 15 i 20 minuts, i té la següent estructura bàsica:

- S'inicia amb una petita presentació personal i de l'ofici pel mateix protagonista.
- Imatges que posen especial èmfasi en les mans treballant, acompanyades per les explicacions de l'artesà, sense música de fons i recollint els sons originals de l'activitat.

Els 5 capítols realitzats fins a data d'avui han estat renregistrats en català i s'ha subtitulat al castellà, anglès i francès. Tal i com hem comentat, el guió i la idea original és d'en Jacint Torrents, mentre que la realització va a càrrec de Jordi Crusats. La producció, tal i com s'ha explicat a l'inici d'aquest resum, és del Museu del Ter, que a la vegada ho fa en el marc del programa "Etnologia en xarxa" de l'Observatori del patrimoni etnològic i immaterial de Catalunya de la Direcció General de Cultura Popular de la Generalitat de Catalunya. El Museu, que és una de les entitats del citat Observatori, ha estrenat els 5 documentals esmentats a les diferents edicions de la Mostra Internacional de Cinema Etnogràfic que també parteix de la mateixa direcció general.

A través del codi QR podeu accedir al canal de Youtube del Museu del Ter on hi ha els 5 capítols de la sèrie "Mans destres" realitzats fins al moment.